

'Werelden om in te schuilen' : Jorn van Leeuwen in Afslag BLV (Heerenveen)

door: Catharina van Daalen, juli 2021

Binnen de Nederlandse hedendaagse kunst is Jorn van Leeuwen een uitzondering: een kunstenaar die de technieken van figuratief tekenen en schilderen tot in de puntjes beheerst én in staat is de beschouwer mee te voeren in zijn belevingswereld. In Afslag BLV in Heerenveen is tot eind augustus een overzicht van zijn werk te zien in twintig tekeningen en schilderijen. Ga dat zien, liefst in combinatie met de gelijktijdige Jan Mankes tentoonstelling in Museum Belvédère.

De tentoonstelling heet *Suilen*, een verbastering van het Sesamstraat-liedje 'Schuilen' dat favoriet was bij het zoontje van de kunstenaar toen het jongetje zijn beentjes brak tijdens een vakantie in 2020. Het titelstuk van de tentoonstelling is het uitzicht vanuit dat vakantiehuisje: een grasveld, een bosje, een stukje schuur, allemaal gevat in een meedogenloos recht geschilderd kozijn. Het enige dat zich onttrekt aan zowel de rechtlijnigheid van het huis als het wollige vormgeving van de natuur buiten, is de geranium (pelargonium zonale) op de vensterbank wiens takken schijnbaar willekeurig alle kanten op groeien. De takken van de geranium staan iets af tegen de achtergrond, een effect dat verkregen is door de vormen uit te sparen in de direct omringende verf.

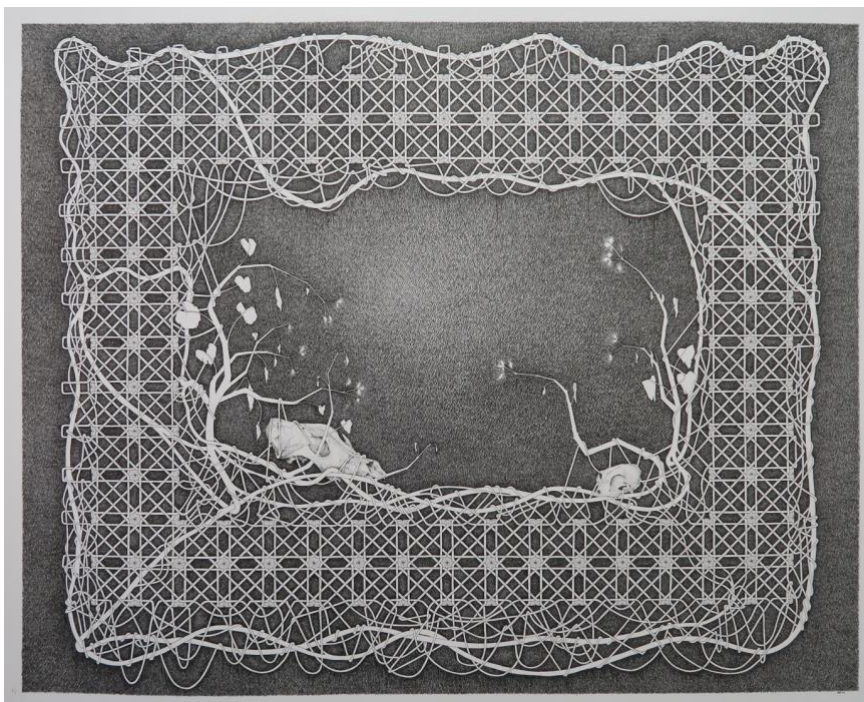
Suilen, 2020, 188x188 cm, acryl en olieverf op doek

Foto: van website Afslag BLV

Het kader van het raam is nadrukkelijk, bijna dwingend aanwezig, wat niet gek is als je weet dat Jorn van Leeuwen een achtergrond heeft als zowel bouwtechnisch tekenaar én een opleiding als docent beeldende kunst aan de Hogeschool voor de Kunsten van Utrecht. De combinatie van technisch vernuft en kunstzinnige uiting kenmerkt zijn werk. Ook in eerdere

werken is de voorkeur voor inkadering, geometrische vormen en herhalende patronen het hoofdmotief.

In *Twee schedels* (2016), vergroeien de wortels van geraniumplanten tot een bijna Arabisch aandoend hekwerk gevuld met hele en halve achthoeken. Alle contouren zijn met pen getekend en de voorstelling licht wit op, uitgespaard zoals de negatiefdruk van gravures of houtsneden. Tot je van dichtbij gaat kijken, lijkt de voorstelling gedrukt, maar het is echt allemaal handwerk. Speurend vind je her en der nog een potloodstreepje van de voorbereidende tekening. Doe weer drie stappen terug en de gehele voorstelling zuigt je aandacht naar het midden van het geornamenteerde kader, waar twee dierenschedels overgroeid worden door geraniums, wiens hartvormige blaadjes oplichten tegen de donker gearceerde achtergrond. De kunstenaar zegt, in de introductietekst van de tentoonstelling, dat hij op zoek is naar verstilling én spanning. Hier zien we dat. Bij dit werk kan je praten over de tegenstellingen tussen de natuurlijke wereld en de geometrische vormen die door mensen ontworpen zijn, over het strijdveld tussen de verloren dood en het voortwoekerende leven. Maar de emotie zit niet in het werk zelf. Er ligt geen oordeel in besloten, geen richting waarin de beschouwer kan achterhalen hoe de kunstenaar denkt over dergelijke grote thema's. Het is bijna 'alleen' een mooi werk, prettig om naar te kijken, rustgevend voor de ogen. Bijna. De manier waarop de strakke en organische lijnen in elkaar overgaan maakt dat je niet kunt stoppen met kijken, en niet wilt stoppen met nadenken over de samenhang van het werk.

Twee Schedels, 2016,
116,5x146,5 cm, pen op
papier

Foto: Jorn van Leeuwen

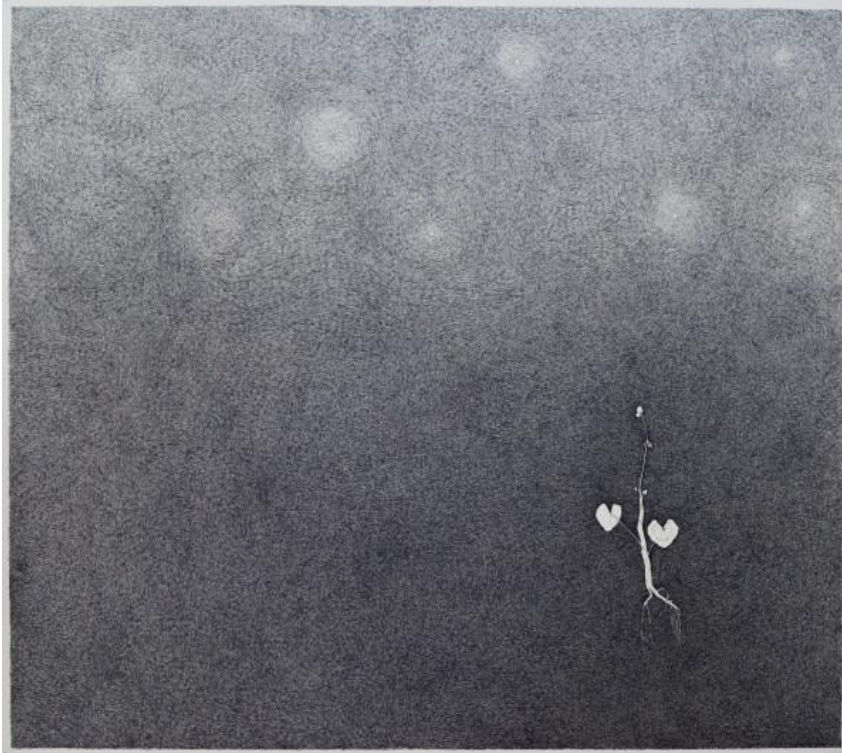
In drie donkere schilderijen uit 2020, 'Banaan', 'Bodo's balkon' en 'Catonica' zien we verschillende planten, waaronder een bananenplant, een geranium en een pannenkoekplantje, afgebeeld tegen donkerblauwe sterrennachten. De sterren zinderen in de lucht en lijken te knipogen naar de beschouwer. Maar het is niet het schilderij dat beweegt: wij zijn het. Van Leeuwen heeft een manier van overschilderen gebruikt waarbij hij het witte centrum van de sterren heeft uitgespaard in de verf, om vervolgens de diepe kleuren van de lucht eromheen te schilderen. De nacht is opgebouwd uit blauw- en zwart-tinten en raakt bijna aan de planten op de voorgrond. Maar net niet helemaal, want als we van dichtbij gaan kijken, zien we hoe de planten een stralenkrans krijgen waar de nacht ze niet aanraakt. Niet onvergelijkbaar met de echte sterrenhemel creëert deze manier van werken een diepteverschil dat niet direct waarneembaar is, maar wel een zuigend effect heeft, waarbij je blik naar de lichtende puntjes wordt gebracht.

Bodo's balkon, 2020,
118x188 cm, olieverf op
doek

Foto: Jorn van Leeuwen

Iedere kunstenaar die zich waagt aan een sterrenhemel loopt direct het risico om vergeleken te worden met Vincent van Gogh en het is duidelijk dat Jorn van Leeuwen bewust de connectie aangaat. Hij heeft in de afgelopen jaren twee keer tentoongesteld in het Van Gogh Huis in Zundert. Daar was onder andere het monumentale zwart-op-wit tekenwerk 'Geranium Meteor 45-144' (2014) te zien, dat meer dan een vierkante meter groot is.

Geranium Meteor 45-144, 2014, 114x129 cm, pen op papier

Foto: Jorn van Leeuwen

Met minutieuze pennenstreken is een wereld gemaakt op een vel wit papier, die alleen uit wervelende vormen bestaat, alsof het mist, of nacht is, of we aan het dromen zijn van de onbereikbaarheid van de ruimte. Bovenin het werk schijnen de sterren, niet als getekende punten, maar als concentrische cirkels opgebouwd uit talloze elkaar opvolgende streepjes. De link naar Van Gogh's beroemde 'Sterrennacht' ('Starry Night', 1889, in bezit van MoMA New York) is onmiskenbaar. Van Leeuwen tekende hier een hommage die in al zijn materiaalbeheersing laat zien hoe sterk en herkenbaar het beeld van Van Gogh's wervelende sterren is. Maar het is geen kopie. Er is geen kleur, geen boom als repoussoir die tegen de lucht afsteekt. Van Leeuwen laat hier vooral zien wat hij neer kan zetten met niets anders dan een pen en een plantje in zijn achterhoofd. Rechtsonder op de tekening staat een enkel geraniumstekje met twee hartvormige blaadjes, een kleine ontloken bloem, wortels bloot aan de lucht. Het plantje is trefzeker getekend, deels wit uitgespaard tussen de opdringende arceringen. De kleine geranium wordt beziel, het ene bloemetje kijkt op naar de sterren van déze meester, en is hier, ondanks een onzeker zwevend bestaan, volkomen op haar plaats.

Rosace, 2020, 125 x 140
cm, olieverf op doek

Foto: Jan van Hoof
Galerie

Een absoluut hoogtepunt van de tentoonstelling is *Rosace* (2020). De titel is een bouwtechnische term en betekent een decoratief paneel met daarin een rijkversierde cirkel. Het geschilderde glas-in-loodraam is door knappe overschildering van de contour afgezet tegen de donkere achtergrond. Een cirkel van blauw-over-oranje rondom het raam levert een gloed op die, zeker in het echt gezien, het raam laat zweven binnen het schilderij. Maar de centrale plaats in het schilderij wordt niet ingenomen door het raam, maar door de geranium die ervoor staat, op een schijnbaar zwevende vensterbank. De zwierige takken van de geranium vinden een echo in de plantkundige vormen in het raam. De takken en bladeren in het raam en de plant op de voorgrond zijn zorgvuldig gescheiden door totaal verschillende schilderstijlen.

Rosace (detail)

Foto: Catharina van
Daalen

Het natuurlijke daglicht valt door het raam naar binnen en schijnt achter op de bladeren, maar rondom de bloempot op de vensterbank licht een decoratie van takjes op die van binnenuit belicht wordt. De ervaring van dit schilderij roept onmiddellijk de kathedralen op waarnaar het rozetraam verwijst. De heiligenbeelden in een kerk vinden hun echo in gebrandschilderde ramen met hagiografische voorstellingen, zoals de geranium in de pot beschenen wordt door licht vallend langs gelijkende stengels. Wat is hier dan heilig? Als het antwoord de plant is, dan is die plant overal: de takken strekken zich uit over de breedte van het schilderij. Daarmee is het leven overal en kan het leven alleen gezien worden door licht erop te schijnen.

Wat *Rosace* ook doet, evenals *Suilen* en andere recentere werken, is het bevragen van de binnen- en de buitenruimte. We lijken in een beschermde omgeving te staan, beschut achter een raam, half verscholen achter een geranium of een gordijn. Maar we zijn daarmee ook afgesloten van de buitenwereld en die wereld blijft schimmig, nergens goed zichtbaar, nergens glashelder geschilderd, alsof we er nèt niet bij kunnen komen. De kunstenaar zelf blijft ook volkomen onzichtbaar, we staan als het ware in zijn schoenen.

De verstilling van deze schilderijen en pentekeningen laat zich goed vergelijken met een aantal andere Nederlandse schilders, waaronder Jan Mankes, wiens werk ook in Heerenveen te zien is. De materiaal-technische werkwijze van Van Leeuwen is niet heel vergelijkbaar, maar de inzet wel. Jan Mankes was weliswaar een maatschappelijk geëngageerd persoon, zeker na zijn huwelijk met de intellectuele Annie van Zernike, maar

zijn schilderwerk deed hij het beste in afzondering, rust en stilte. Meermaals schreef hij in brieven dat hij niet anders kon en wilde dan schilderen, dat hij er alles in wilde leggen wat hem gegeven was. Zijn tijd was helaas korter dan hij wilde, hij stierf op 30-jarige leeftijd aan de gevolgen van tuberculose. De manier waarop Mankes jarenlang dieren schilderde en tekende, steeds weer zoekend naar de perfecte vorm, lijkt Van Leeuwen tot voorbeeld hebben gestaan. Ook Van Leeuwen heeft zijn onderwerp gekozen en ook hij kan natuurlijke elementen weergeven op een manier die stil is, maar niet dood. Alsof de geraniums hun adem inhouden en daarna weer kunnen bewegen, zoals de dieren van Mankes weg zouden kunnen lopen.

Andere kunstenaars die zich lieten beïnvloeden door Mankes zouden ook mogelijke bronnen kunnen zijn voor Jorn van Leeuwen. Dick Ket bijvoorbeeld, die meermaals stillevens schilderde met steeds kleine witte eitjes, ook verstild en levensvatbaar tegelijk. Van Dick Ket is een prachtig zelfportret (1932) in Museum Boijmans Van Beuningen, waarop de kunstenaar een glazen fles vasthoudt met daarin een rode geraniumbloem (pelargonium zonale, net als Van Leeuwen gebruikt). Van Wim Schuhmacher is een schilderij bekend van een dode roerdomp met daarboven een grillige tak (1941), van een rietstengel of andere waterkant-plant. De echo in vormen van de vogel en de plant is direct duidelijk, de achtergrond is een vaag blauwgrijs. De combinatie van verstilde natuur en wazige achtergrond lijkt Van Leeuwen tot inspiratie te hebben gediend. (Helaas is dit schilderij in een particuliere collectie en daarmee niet te zien, maar op de website van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie staat een goede foto.)

Wim Schuhmacher, Stilleven met roerdomp in winterlandschap, 1941, 81x100 cm, privé-collectie Voorschoten

Foto: website RKD

De geranium is al ruim tien jaar een centraal motief in het werk van Van Leeuwen. In de teksten van en rondom de kunstenaar die verschenen in media en publicaties van zijn vertegenwoordiger Galerie Jan van Hoof, wordt de geranium een 'symbool van gezapigheid'

genoemd. Jorn van Leeuwen heeft een eigen collectie levende geraniums waarmee hij experimenteert, door te kweken, stekken, ontwortelen en fotograferen. Even is het aantrekkelijk om te denken dat de geraniums meegaan op vakantie, maar het schilderij *Suilen* is vast gemaakt in Van Leeuwen's atelier na terugkomst.

Of de geranium inmiddels nog steeds gezapig is, daar kunnen we over twisten. Zeker na het afgelopen jaar waarin we zo dichtbij huis moesten blijven vanwege de corona-crisis is de interesse in alle typen planten enorm toegenomen, van eigen moestuinen tot het aanleggen van binnenhuis-mosmuren. Feit is wel dat Van Leeuwen duidelijk expres omgevingen componeert die op het eerste gezicht een beetje ouderwets aandoen, zoals het plantenscherm met vliegende eenden in *the island anthony*.

the island anthony, 2020,
60x66 cm, olie en
acrylverf op doek

Foto: website Afslag BLV

De recente schilderijen doen denken aan de beroemde uitspraak van Goethe, over hoe we meesterschap kunnen tonen door onszelf te beperken. Dat is wat Van Leeuwen doet. Hij onderzoekt het spanningsveld tussen geometrische en herhalende patronen van niet-levende dingen zoals gordijnen of hekwerken tegenover de levende, maar sterk gemanipuleerde, vormen van een plant zoals de geranium. Het natuurlijke is niet argeloos,

niet spontaan. De kunstenaar filtert altijd de werkelijkheid door zijn eigen ogen en ervaringen en toont ons wat hij wil dat we zien. Zijn stillezens worden daarmee portretten, waarin elke geranium een eigen karakter krijgt.

Al zijn de schilderijen overal met zorg behandeld en is de materiaalbeheersing grondig, Van Leeuwen is geen fijnschilder. We zien geen geglaceerde verflagen, geen glimmende vernis en geen hyperrealisme. Dat is maar goed ook. Van Leeuwen laat zijn verf op tijd met rust, laat rafelranden langs uitgespaarde vormen en creëert daarmee diepte op de juiste plekken, zonder onze mogelijkheden om te kijken compleet dicht te schilderen.

Dit is niet een kunstenaar die rap reageert op de hedendaagse maatschappelijke ontwikkelingen, die kritiek levert op politiek, cultuur of economie op globale schaal. De vraag is of dat nodig is om een goede kunstenaar te zijn. Jorn van Leeuwen heeft zijn eigen stem gevonden en is duidelijk in ontwikkeling, zowel in materiaal als in onderwerpkeuze. Zijn werk nodigt uit tot rustige reflectie, langzaam kijken, de lijnen volgend die hij zo zorgvuldig heeft opgebouwd. Zijn wereld van patronen en texturen volgt je mee naar buiten. Opeens verschijnen er patronen in het dagelijks leven, in je eigen gordijnen, je eigen planten. Dat is wat goede kunst doet: de blik op het dagelijkse leven nèt even verschuiven, je ogen en daarmee je brein wakker schudden uit de gewone gang van zaken, zodat je over nieuwe dingen na gaat denken. Dat hoeft niet met veel geluid of protesten, dat kan ook op deze manier, ingetogen en consequent.

In 2013 won hij de Koninklijke Prijs voor de Vrije Schilderkunst en sindsdien is Van Leeuwen in kwaliteit blijven ontwikkelen. Op basis van de twintig werken die nu in Afslag BLV te zien zijn, is dit een kunstenaar om te blijven volgen. Waarom is er nog geen werk van Jorn van Leeuwen aangekocht door een groot Nederlands museum? Dat wordt hoog tijd.

Praktisch:

Afslag BLV is een dependance van Museum Belvédère in een voormalige school in het centrum van Heerenveen. Jorn van Leeuwen's tentoonstelling *Suilen* hangt verdeeld over drie zalen op de begane grond en is gratis toegankelijk. Een vierdelig glas-in-lood werk van groene bladeren en rode geraniumbloemen, 'Lion-sur-Mer' (2020) dat op de grond uitgesteld lag, is inmiddels weggehaald en in Slochteren geplaatst bij de opdrachtgever. Het is nog wel te zien op: https://www.linkedin.com/posts/jorn-vanleeuwen-83488a30_plaatsing-raam-lion-sur-mer-slochteren-activity-6803571181225066496-NV4C

Museum Heerenveen, in hetzelfde pand, is ook zeer de moeite waard. Op de eerste verdieping, naast de maquette van het originele landgoed Oranjewoud, hangen vijf vroege werken van Jan Mankes waaronder een indringend zelfportret. Dat is een mooie brug naar Museum Belvédère, waar tot 26 september de tentoonstelling *Jan Mankes - De dieren en de ziel der dingen* te zien is. Met een OV-fiets of met de auto is het gemakkelijk om beide locaties in een dagdeel te bezoeken. Museum Belvédère is prachtig gelegen aan de rand van het park Oranjewoud. Er zijn ook arrangementen waarbij de villa van Landgoed Oranjewoud te bezoeken is, met een kleine tentoonstelling van grafiek van Jan Mankes. Reserveren voor Museum Belvédère is, vanwege de coronarestricties, noodzakelijk. Meer informatie op de website van Museum Belvédère: <https://www.museumbelvedere.nl/>

Over de auteur:

Catharina van Daalen is schrijfster, dichtster en kunsthistoricus. In het dagelijks leven werkt ze als bibliothecaris van het Centraal Museum. www.catharinavandaalen.nl